

شريعة

Zahra al Zeera

TËRËSIA DHE SHENJTËRIA NË EDUKIM

Një perspektivë islame

TËRËSIA DHE SHENJTËRIA NË EDUKIM
Një perspektivë islame

Zahra al Zeera
Tërësia dhe shenjtëria në edukim

Titulli original
Wholeness and Holiness in Education: An Islamic Perspective

Copyright © 2001 The International Institute of Islamic Thought

Botimi i parë në gjuhën shqipe. Copyright © 2019 Center for Advanced Studies, Sarajevo

Ky libër është e drejtë e autorit. Në varësi të përjashtimit ligjor dhe në dispozitat e marrëveshjeve përkatëse të licencimit kolektiv, asnjë riprodhim i asnjë pjesë nuk mund të bëhet pa lejen me shkrim të botuesve.

BOTUES: Instituti Shqiptar i Mendimit dhe i Qytetërimit Islam, www.aiitc.net

PËRKTHIMI: Festime Mehdiu Gashi

REDAKTOR: Nexhati Ibrahim

REDAKTOR GJUHËSORË: Roald Hysa

FAQOSJA DHE DIZAJNI: Suhejb Xhemali

SHTYPI: Mileniumi i Ri / Tiranë, 2019

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Al Zeera, Zahra
Tërësia dhe shenjtëria në edukim : një perspektivë islame / Zahra al Zeera ;
përkth. Festime Mehdiu Gashi ; red. Nexhatin Ibrahim. - Tiranë : (AIITC), 2019
... f. ; ... cm.
Tit. origj. : Wholeness and Holiness in education: an Islamic perspective
ISBN 978-9928-126-27-6

1.Feja islame 2.Edukimi fetar

Zahra al Zeera

TËRËSIA DHE SHENJTËRIA NË EDUKIM

Një perspektivë islame

Tiranë, 2019

Burimit të frymëzimit tim

Për dy shpirtrat e prindërve të mi, përkushtimi i palëkundur i të cilëve për Zotin, dashuria për fëmijët e tyre dhe njerëzimin, mençuria, bujaria, pastërtia dhe butësia mbollën dhe ushqyen tërësinë dhe shenjtërinë e fesë sime tek mua.

Më lejuan të rritem lirish në kërkim të së vërtetës së botës së përkohshme, dhe mungesa e tyre më ka frymëzuar të kërkoj të vërtetën e jetës së përjetshme.

*Ky punim i dedikohet shpirtrave të tyre
me dashurinë dhe mirënjohjen time.*

Botimi i këtij libri u mbështet nga Instituti Ndërkombëtar i Mendimit Islam (IIT) dhe Qendra për Studime të Avancuara (CNS).

Përmbajtja

AUTORI	9
BOTUESI	10
PARATHËNIE	11
HYRJA E AUTORIT	21
I REFLEKTIME MBI PËRVOJAT PERSONALE.....	37
KAPITULLI NJË / UDHËTIMI SHPIRTËROR DHE INTELEKTUAL.....	39
Fragmentimi dhe tërësia.....	45
Thurja e sistemit të besimit në jetën e dikujt.....	48
KAPITULLI DY / SHPIRTËROJA: SEKRETI I GRUAS	
I RUAJTUR MË SË MIRI.....	51
Teoria e virtytit dhe e shpirtërores e Gazaliut.....	59
Durimi dhe përballimi	60
Mirënjohja dhe falënderimi	61
Besimi	61
Dëlirësia, dinjiteti dhe fuqizimi.....	62
Shpirtërorja dhe mençuria e <i>yin</i> dhe <i>yang</i>	64
Shpirtërorja e gruas dhe cilësitë <i>yin</i>	65

II RISHIKIM DHE KRITIKË	69
KAPITULLI TRE /PARADIGMA KONVENCIONALE DHE ALTERNATIVE	71
Paradigma pozitiviste	74
Paradigma interpretuese/konstruktiviste.....	75
Ontologjia	78
Epistemologjia.....	78
Metodologjia	80
Debati ndërmjet metodave cilësore vs. Sasiore	81
Objektiviteti në hulumtimin shkencor	83
Hulumtimi shkencor si ndërmarrje pa vlerë.....	85
Kërkimi shkencor si dije kolonizuese.....	86
Dilema e subjektivitet-objektivitetit.....	87
Zgjidhje natyralistike për probleme metodologjike	89
Drejtësia	93
Autentikimi ontologjik.....	93
Autentikimi edukativ.....	94
Autentikimi katalitik.....	94
Autentikimi taktik.....	94
KAPITULLI KATËR / REFLEKTIMI KRITIK MBI PARADIGMAT EKZISTUESE.....	95
III NJOHURIA ISLAME	105
KAPITULLI PESË / BOTËKUPTIMI ISLAM: <i>NJË</i> DHE <i>SHUMË</i>	107
Botëkuptimi Islam i <i>Tevhidit</i>	112
Zhvillimi nga një perspektivë islame	118
Mendja nga një perspektivë islame	119
Ndërgjegjësimi	122
KAPITULLI GJASHTË / PARADIGMA ISLAME	125
Psikologjia shpirtërore islame: uniteti i vetes.....	126
Epistemologjia islame: uniteti i dijes.....	127
Ontologjia dhe metafizika islame: uniteti i kozmosit dhe rendi natyror	130
Eskatologjia islame: uniteti i jetës	131
Sociologjia islame: uniteti i bashkësisë	132

Metodologjia islame e tevhidit: uniteti i fundit.....	133
KAPITULLI SHTATË / EPISTEMOLOGJIA ISLAME:	
PORTË PËR NJOHURI.....	137
Teoria e njohurisë e Gazaliut.....	138
Pikëpamja holistike e dijes.....	140
Dija dhe Islami.....	144
Tërësia dhe shenjtëria në edukimin Islam	147
Duke filluar me vetet tona.....	149
Kozmosi, rregulla en (-) në marrëdhënien ‘Unë-Ti’	153
IV TRANSFORMIMI NËPËRMJET EDUKIMIT	159
KAPITULLI TETË / METODAT KËRKIMORE TRANSFORMUESE:	
NJË PERSPEKTIVË ISLAME	161
Strukturat disipative dhe transformimi	167
Pozitivizmi si sistem i mbyllur	168
Paradigma konstruktiviste si një sistem i hapur	170
Tërësia, marrëdhëniet dhe transformimi	170
Paradigma islame dhe hulumtimi transformativ	171
Fenomenologjia	173
Hulumtimi heuristik	179
Hermeneutika.....	183
Narrativa dhe autobiografia	185
KAPITULLI NËNTË / TË MËSUARIT TRANSFORMUES	189
Metodat për edukimin holistik.....	189
Të menduarit dialektik	190
Të menduarit dialektik dhe transformimi.....	191
Të menduarit dialektik dhe zhvillimi i besimit.....	195
Zgjimi i shpirtit.....	198
Lutjet rituale	198
Reflektimi	200
Arti i të biseduarit: lidhja me “tjetrin”	202
Dialogu si mjet i lidhjes	203

III Njohuria islame

SHTOJCA	209
Shpërthimi i vullkanit	209
Imperializmi intelektual	210
Pranvera 1988: zgjerimi i bazës së njohurive.....	214
Vera 1988: ndërrimi i paradigmës.....	217
Paradigma alternative: pika e kthimit.....	218
Rrugët për në dijen personale dhe sociale.....	219
Pyetja për të vërtetën, unitetin dhe harmoninë.....	220
Përgjigjja ndaj pyetjeve vendimtare	224
Mbajtja e balancës	226
Krijimi i kornizës	229
Shtëpia ime bilinguale: lindja e mendimit dialektik	230
Shumëdimensionaliteti dhe tërësia	233
Universaliteti i dijes personale	234
BIBLIOGRAFIA.....	237

Autori

Dëshiroj të shpreh mirënjohjen time të thellë për Institutin Ndërkombëtar të Mendimit Islam, dhe veçanërisht për Dr. Fat'hi Malkawi, drejtor ekzekutiv i tij, i cili inkurajoi idenë e botimit të këtij libri, dhe Dr. Anas al Shaikh Ali, Këshilltar Akademik i Zyrës në Londër, i cili ndërmori me përgjegjësinë e zellshme përgatitjen e dorëshkrimeve për publikim. Gjithashtu shpreh mirënjohjen time për të gjithë ata, që morën pjesë në shqyrtimin e dorëshkrimit dhe sigurimin e komenteve dhe reagimeve të pasura, duke përfshirë Dr. Louay Safi, Ebrahim Kalim dhe H. White. Së fundi, falënderoj familjen dhe shokët e mi Dr. Dolores Furlong, Dr. Dana Sheik, Dr. Asad Sheik, Adam Sheik dhe Haya Abdulla për mbështetjen e tyre të pafund, në uljet dhe ngritjet e shkrimit të këtij libri.

Botuesi

INMI dëshiron të falënderojë ekipin redaktues dhe të prodhimit të Zyrës në Londër dhe ata që ishin të përfshirë drejtpërdrejt ose tërthorazi në përfundimin e këtij libri: Ataiya Pathan, Sylvia Hunt, Sohail Nakhoda dhe Shiraz Khan. Ne gjithashtu do të donim të shprehnim falënderimet dhe mirënjohjen tonë për Dr. Zahra Al Zeera, e cila gjatë gjithë fazave të ndryshme të prodhimit të librit ndihmoi duke iu përgjigjur pyetjeve dhe sugjerimeve tona të ndryshme.

Parathënie

Në Parathënien e tij për veprën e Malik Badrit *Parashikimi: Një tundim islam psikoshpirtëror*, botuar kohët e fundit nga INMI, Shejh Jusuf Karadavi theksoi problemin e varësisë së botës muslimane në Perëndim në të gjitha degët e dijes moderne dhe iu kërkoi specialistëve muslimanë, që "të marrin një vijë të pavarur" dhe "të marrin një qëndrim hetimi dhe kritikash në vend të pranimit pasiv", sidomos në shkencat humane dhe shoqërore, të cilat sipas natyrës së tyre nuk mund të jenë kurrë, as "neutrale", as pa vlera si shkencat natyrore "me të vërtetë të vështira".

Ky nuk është vendi për të eksploruar në asnjë thellësi pyetjen e ngatërruar, se sa neutrale ose pa vlera apo edhe "e pastër" është vërtetë shkenca, sidomos në mënyrën e saj këmbëngulëse reduktuese të shkencëtarizmit të bllokuar, por do të mjaftojë të thuhet, se ajo merr pak inteligjencë dhe reflektim për të perceptuar, se aparati i shkencës dogmatike, megjithëse pretendon të veprojë nën kushtet më rigorozë të objektivitetit, megjithatë bazohet në supozime *a priori* të shkaktuara nga pikëpamja botërore sekulare perëndimore e pozitivizmit, që kufizon rrënjësisht natyrën e realitetit vetëm për atë, që është e dukshme dhe e matshme me anë të mjeteve sasiore.

E paraqitur në këtë paradigme konceptuale, në të vërtetë nuk është vetëm një sërë hendikapesh perceptive, por edhe një sërë vlerash të përcaktuara në mënyrë kulturore, pasoja logjike e të cilave është zhvlerësimi i njeriut dhe kozmosit nëpërmjet mohimit të Zotit, dhe të çdo dimensionit apo qëllimi hyjnor të parë në krijimin e universit. Nga një perspektivë islame mohimi i Zotit, nuk e lartëson njeriun, sepse sigurisht është uniteti themelor dhe ndërlidhja e gjithçkaje në ekzistencë, që e bën mikrokozmosin e njeriut një pasqyrë të makrokozmosit, dhe që vetëm i jep njeriut mundësinë të bëhet plotësisht njerëzor në sajë të rolit të tij të caktuar hyjnor si halif, ose mëkëmbës.

Ky libër, *Tërësia dhe shenjtëria në edukim*, nga Dr. Zahra Al Zeera, është një kontribut i mëtejshëm për punën jetësore të 'Islamizimit të dijes', për të cilën puna e Dr. Badrit është një shembull i hapur në fushën e psikologjisë. Në të vërtetë, ajo vazhdon traditën e ringjalljes së një perspektive të vërtetë shenjtërie, të paradigmes apo të pikëpamjes botërore të bazuar në *tevhid*, afirmimin e Njëshmërisë së Zotit, idenë domiuese në Islam.

Unë them "ringjalljen" e kësaj perspektive, sepse mendimi i hapur dhe shumëdimensionaliteti i mendimit i nxitur nga një vizion i unitetit të të gjitha njohurive janë pjesë e trashëgimisë së pasur intelektuale të Islamit. 'Islamizimi i dijes' autentik nuk mund të jetë një shqetësim provincial, por duhet të jetë një aktivitet gjithëpërfshirës, i cili shmang kufizimin dhe vendosjen e një perspektive mono, duke pranuar dhe vlerësuar nivele të ndryshme të përshkrimit, duke sintetizuar dhe integruar njohuritë tradicionale dhe bashkëkohore, ose shumëvjeçare dhe njohuritë e fituara, duke shkuar përtej dikotomive të lehta, që përfaqësojnë modele konkurruese të realitetit dhe duke pajtuar kundërshtitë dhe zgjidhjen e kontradiktave brenda një paradigme islame të tejkaluar. Ky unitet në fund të fundit është sipas përkufizimit ajo që nënkupton doktrina e *tevhidit* në fushën e dijes.

Por natyrisht kjo nuk do të thotë, se perspektiva islame është e favorshme për relativizmin “çdo gjë shkon” e një modeli konstruktivist, që nuk arrin të pranojë ndonjë realitet absolut apo objektiv. Siç tregon vetë autorja në diskutimin e saj të fenomenologjisë, si një metodë e vlefshme kërkimore në kuadër të paradigmës islame, Ebu Rajhan Biruni në studimin e tij klasik të fesë dhe kulturës së Indisë, po përdorte metoda të sofistikuara “konstruktiviste” të një hetimi - vite më parë, duke përfshirë intervista përmes të cilave hindutë folën për veten e tyre për të zbuluar “historitë” e tyre, dhe për të ndërtuar realitetet e tyre; vëzhgimin e pjesëmarrësve; analizën e dokumenteve në gjuhën origjinale dhe krahasimin e mendimit hindu me konceptet greke, sufiste dhe të krishtera, në mënyrë që të përpiqen të zbulojnë fije njerëzore, që lidhin të gjitha kulturat e lashta. Le të mos harrohet, që Biruni ishte gjithashtu duke kërkuar për të fituar njohuri të reja nga kultura hindu në të njëjtën mënyrë siç ishte përthithur dhe shfrytëzuar mendimi grek nga dijetarë të tjerë muslimanë.

Sidoqoftë ashtu siç tregon autori ajo që e bën një studim të tillë thelbësisht të dallueshëm nga një studim thjesht relativist nuk është metodologjia - për këtë trekëndëshi i metodave është po aq i pajtueshëm me paradigmen islame, ashtu siç është me qasjen konstruktiviste –por është më tepër korniza brenda së cilës shumëllojshmëria e njohurive është interpretuar. Fuqia e shkencës islame është, se ajo e koncepton jo njohurinë horizontale (e cila siç ka vërejtur Sejid Husein Nasr rezulton me njohjen e Zotit dhe engjëjve, duke u renditur në të njëjtin nivel si njohuria e *butakëve*), por në mënyrë *hierarkike*, duke bërë të mundur kuptimin, që ajo shumëllojshmëri është vetëm manifestimi i një realiteti të vetëm, e vërteta e fundit.

Nëpërmjet kësaj paradigme ne mund ta kuptojmë unitetin themelor të shkencës dhe të fesë, fizikës dhe metafizikës, njohurive dhe vlerave, dhe të gjitha fushave të tjera të diturisë dhe

veprimtarisë, të cilat shpesh kanë qenë të lidhura me njëra-tjetrën, si një bateri e dikotomive të papajtueshme, njerëzore dhe hyjnore, materiale fenomenale dhe metafenomenale, të ndryshueshme dhe të përvetshme, materiale dhe të shenjta, personale dhe shoqërore, racionale dhe intuitive, ekzoterike dhe ezoterike, teorike dhe praktike, idealiste dhe realiste, aktive dhe pasive, e kështu me radhë.

Dr. El-Zira e identifikon “mendimin dialektik”, si mjet për tejkalimin e kufizimeve të dikotomizimit. Ky stil i përparuar i mendimit e vendos njeriun në një “botë të brendshme”, një *isthmus*, vend takimi ose *berzah*, në kryqëzimin e ndërveprimit. Ajo përpiket të bashkojë të kundërtat, duke pohuar dhe duke përfshirë polaritetet logjike, në vend që të kërkojë të shmangë kontradiktën dhe paradoksin, nëpërmjet ndjekjes së një perspektive të vetme. Me rëndësi të madhe është përfundimi i saj, se mendimi dialektik (dhe lidhshmëria intelektuale, të cilën ajo e promovon) duhet të jetë një nga pllakat kryesore të një edukimi tërësor, së bashku me reflektimin dhe meditimin (që iu mundësojnë nxënësve të lidhen me veten e tyre dhe për këtë arsye të promovojnë lidhjen shpirtërore) dhe biseda dhe dialogu (që iu mundëson individëve të lidhen me të tjerët dhe me shoqërinë në të cilën jetojnë).

Në mënyrë domethënëse autori i referohet punës së Riegel, i cili e identifikon aftësinë për të pranuar kontradiktat, konfrontimet konstruktive dhe asinkronizimet, si fazën më të lartë të zhvillimit kognitiv, dhe punën e Fowler, i cili e lidh mendimin dialektik me zhvillimin e besimit. Është e qartë, se procesi dialektik nuk është as kompromis apo relativizëm i lirshëm, por një tension krijues, i cili në fund të fundit i shndërron kontradiktat në komplementaritet, duke i liruar mendimtarët me mendje të hapur nga zakonet e rrënjësura dhe modelet e kush-tëzuara të mendimit, lidhjet e vendosura, ndryshimi dhe paqëndrueshmëria, dhe hezitimi për t’iu qasur çdo gjëje, që mund të kërcënojë ndjenjën e “vetes” të dikujt.

Lidhja që Dr. El-Zira bën midis kësaj gjendje transformuese dhe teorisë së strukturave disipative të zhvilluara nga kimisti fizik fitues i çmimit Nobel, Ilia Prigozhin është instruktiv, pasi sipas Prigozhin sistemet fizike kanë aftësinë të kalojnë nëpër periudha paqëndrueshmërie dhe pastaj vetëorganizimi, duke rezultuar në sisteme më komplekse. Kështu “paqëndrueshmëria”, në kuptimin e saj pozitiv të lirisë nga një mendim i njëanshëm dhe i kristalizuar është çelësi i koherencës dhe i kompleksitetit më të madh. Në një nivel më mistik, “vendi i pushimit” i atij, që ka arritur në ndërgjegjen e Zotit (takva), stacioni i përhershëm “i qëndrueshëm” në Zot, është paradoksalisht një gjendje e hapjes dhe e dorëzimit total, një vend i “asnjë vend” në të cilin vetja e kufizuar shuhet. Kjo mund të barazohet me fazën e gjashtë dhe përfundimtare të hartës së Fowlerit për zhvillimin e besimit, faza e arritur vetëm nëpërmjet hirit, në të cilën ekziston një sakrificë e plotë e stabilitetit.

Është ky vizion i unifikuar i dijes, që është në qendër të librit të Dr. El-Zira. Duke treguar se paradigma dominante pozitiviste me këmbënguljen e saj në “objektivitetin” e paanshëm dhe paradigmen alternative konstruktive ose interpretuese me realitetet subjektive, dhe të shumëfishta të saj, në të vërtetë janë të kufizuara në nivelin e zakonshëm dhe në mënyrë të barabartë në mohimin e çdo realiteti të jashtzakonshëm, ajo hap rrugën për ekspozimin sistematik të një paradigme të vërtetë holistike islame, dhe për mjetet kërkimore “transformuese” dhe metodat arsimore që gjeneron. Ndërkohë që duhet të presim deri në gjysmën e dytë të librit për zbulimin e metodave për edukimin (arsimimin) holistik, kjo reflekton qëllimin më të gjerë konceptual dhe dizajnin e konceptuar me kujdes të librit, i cili, si tezë përpilon me kujdes çështjen mbi të cilën aplikacionet e tij holistike për arsim janë themeluar.

Megjithatë do të ishte e gabuar të përfundohej, se kritika e autores e paradigmeve ekzistuese dhe përkushtimi i saj për

një paradigme super - të rregulluar islame janë ushtrime intelektuale të shkëputura nga përvoja e saj personale, sepse është një nga aksiomat e saj, se mendja dhe shpirti i hulumtuesit apo studiuesit, nuk duhet të ndahet artificialisht në interes të një “objektiviteti” ose “profesionalizmi” të rremë. Duke u larguar nga paradigma pozitive dhe fragmentimi i njëshmërisë së përvojës tonë, sipas fjalëve të saj - “ndjekim fijen e artë të përvojës sonë shpirtërore” (pa u bërë kurrë një preokupim narcistik i shkëputur nga shoqëria), dhe ajo siguron besimin e saj në vlefshmërinë dhe rëndësinë e përvojave personale, dhe hetimit narrativ, si mjete kërkimi duke treguar në mënyrë të sqartë udhëtimin e saj shpirtëror dhe intelektual. Duke vepruar kështu ajo tregon se si zbulimi i saj dhe përkushtimi ndaj fuqisë pajtuese të “mendimit dialektik”, nuk ishte thjesht rezultat i një dizajni kërkimi “objektiv”, por zgjidhja e një konflikti të madh personal mes kërkesave të aktivitetit intelektual të fokusuar ngushtë, të pritura nga një studiues dhe aspiratat e saj shpirtërore, dhe nevoja për tërësinë, që nuk mund të përfshihej nga paradigmat e kufizuara që të ofrohen.

Rritja e kritikës së autorit të pozitivizmit është në përputhje me përgënjeshttrimin e vet të reduktimit të psikologjisë së Dr. Bedrit, i cili do ta zhvishte qenien njerëzore nga çdo ndjenjë ose synim i vetëdijshëm, proceset komplekse njohëse, shpirtit ose thelbit shpirtëror dhe të barazojë mendjen e të menduarit thjesht me mekanizmat e kimisë së trurit.

Një kritikë e tillë nuk është befasuese nga askush musliman ose jomusliman, me aftësinë për të reflektuar mbi “shenjat brenda vetes” dhe në botën e krijuar. Sidoqoftë i një interesi dhe rëndësie të veçantë është kuptimi i saj i kufizimeve të konstruktivizmit, përkundër fushëveprimit të saj për metodat natyrore dhe humaniste të kërkimit, të cilat kanë shfaqjen e një qasjeje holistike, sepse e njohin vlefshmërinë e përvojave subjektive njerëzore. Megjithëse kjo qasje sigurisht që është më

pak e fragmentuar, sesa një pikëpamje pozitive, dhe për këtë arsye mund të shërbejë, siç thotë ajo, si një “derë e pasme në spiritualitet”, ajo ende është pafundësisht “kaq-relative dhe e kaq-tokësore” dhe realiteti i fragmenteve në shumëfish, realitetet e kontekstualizuara të “asaj që shihet, ndihet dhe perceptohet nga njerëzit” pa asnjë referencë ndaj një realiteti të “dhënë”, të përsosur, gjithëpërfshirës, gjithëpërfshirës dhe unifikues. Në mënyrë të ngjashme “realiteti i vetëm” i pozitivizmit, nuk është sigurisht një Realitet i *Tevh i dit*, megjithëse është i shtyrë nga kërkimi “objektiv” për ligje dhe mekanizma të pandryshueshëm.

Edukimi (arsimi) është një fuqisë, që është veçanërisht e ndjeshme ndaj ndryshimeve në ideologjitë, por është shumë e rëndësishme të jetë një fushë beteje midis paradigmave konkurruese. Shumë edukatorë “vizi onarë” në Perëndimin shekullar po përkrahin një ndryshim radikal të paradigmes nga ajo që ata e konsiderojnë, si një model të vjetëruar të “performancës” së moshës së makinës, me theks të veçantë në transmetimin e përmbajtjes me mësimdhënësin në qendër përmes objektivave dhe rezultateve të përshkruara, të përcaktuara qartë, dhe mbi-theksim shoqëruar në marrjen e aftësive të arsytimit analitik. Ata favorizojnë një model sistemik, i cili kërkon aftësi sintetike, të mendimit interaktiv dhe aftësi krijuese për zgjidhjen e problemeve, të aftë të japin kuptueshmëri dhe sqarime, sesa thjesht mbledhje të informacionit - një kulturë me nxënësin në qendër, që nxit aftësitë vetjake të mësimin gjatë gjithë jetës, përgjegjësinë shoqërore dhe vlerat etike.

Këto modele konkurruese në shumë mënyra pasqyrojnë dikotomi thelbësore midis botëkuptimeve pozitiviste dhe konstruktive të eksploruara në këtë libër, dhe ashtu si autori i ekspozon kufizimet e të dyve, ashtu gjithnjë duhet të mbajmë parasysh, se çfarëdo modeli që qeveris zhvillimin e kurrikulave laike, madje edhe ato modele që duket se po lëvizin drejt një vizioni holistik, këto programe janë ndërtime të kufizuara

njerëzore, që merren tërësisht me dimensionin horizontal të arsimit dhe nuk mund të jenë baza për një kurrikulë islame plotësisht holistike, në të cilën dimensionin vertikal është boshti kryesor i zhvillimit. Dimensionet horizontale dhe vertikale janë domenet e “përkohshme” dhe “të përhershme” të dijes të njohura nga Ibn Sina dhe Gazaliu në teoritë e tyre të dijes, dhe është sigurisht njohuria e përhershme, të cilën muslimani përpiqet ta arrijë dhe të cilën njohuria e përkohshme në të gjitha format e saj thjesht shërben.

Vetëm një program mësimor në harmoni me mësimet e Kuranit të Shenjtë dhe që synon të integrojë kuptimin e njeriut për Zotin, universin dhe natyrën e tij mund të jetë mjaft i gjërë për të akomoduar dhe pajtuar paradigmat konkurruese. Perspektiva islame gjithmonë duke kërkuar unitetin, harmoninë dhe balancën, nuk përvetëson, për shembull, mënyrat analitike dhe sintetike të mendimit, si stile kontradiktore, e para që zëvendësohet nga kjo e fundit në shkollën revolucionare të së nesërme, por si kapacitete plotësuese, secila me domenin e saj të përshtatshëm. Nëse ana e majtë e trurit është e tepruar, korrektivi nuk duhet të shkojë jashtë kufijve për të menduarit “e drejtë”, por të kërkojë një ekuilibër mes të dy palëve. Në mënyrë të ngjashme, nuk duhet të zhgënjehemi me shkencën për shkak të vizionit miopik të shkencës. Autori i referohet deklaratës së rëndësishme të Gazaliut, se studimi i mundimshëm i shkencave, që kanë të bëjnë me faktin dhe demonstrimin është i domosdoshëm, nëse shpirti duhet të shmangë iluzionet imagjinare, që maskohen si iluminizëm shpirtëror.

Kjo nuk do të thotë, se nuk kërkohen ndonjëherë korigjime të mëdha, dhe në shumë aspekte Dr. **El-Zira** ka të drejtë në thirrjen për njohjen dhe vlerësimin e intuitës dhe spiritualitetit femëror në një botë të dominuar nga racionaliteti mashkullor, edhe pse duhet të jemi të kujdesshëm të mos biem në grackën e barazimit të mashkullores dhe femërores në tërësi me gjininë

mashkullore dhe femërore, sepse ato kanë fuqi shumë më të madhe shpjeguese, si parime plotësuese, si *yang* dhe *yin*, brenda individit. Në një kuptim shumë real dikotomitë themelore të hulumtuara në këtë libër mund të përfshihen në temën e gjerë të marrëdhënieve gjinore, një temë që ka nevojë për diskutim urgjent në botën muslimane.

Vizioni i unitetit i përcjellë nga autorja është edhe më mbresëlënëse për sinqeritetin dhe ndjenjën e angazhimit të thellë personal, që ajo sjell për të mbajtur materialin, që ka luajtur një rol të rëndësishëm në transformimin e vet personal. Sfidatani është që edukatorët muslimanë të ndjekin implikimet e hollësishme të parimeve dhe metodave të gjera arsimore që ajo nxjerr nga paradigma holistike islame.

Shevval 1421

Dr. Jeremy Henzell-Thomas

Janar 2001

Shoqata e Shkencëtarëve Socialë Muslimanë (MB)

Fondacioni i Librit (MB)

Hyrja e autorit

Të shkruash mbi epistemologjinë islame, paradigmen islame dhe edukimin islam është një detyrë pothuajse e pamundur. Udhëtimi nëpër këtë libër për mua ishte sikur të përpiqesh të kalosh oqeanin me një varkë të vogël me pak aftësi dhe pak njohuri për lundrim. Kur niset njeriu është i hipnotizuar nga bukuria dhe madhështia e oqeanit, valët gjigande që thyejnë në mënyrë agresive brigjet dhe brezi i butë që prek shpirtin dhe krijon një ndjenjë misterioze dashurie dhe ekstazie. Në atë pikë ne kërkuesit dhe ndjekësit e rrugës jemi të ndarë midis asaj, që ne e shohim si një potencial për të mësuar, duke zbuluar misterin e teologjisë, filozofisë dhe misticizmit dhe duke e bërë atë të arritshëm për veten time, studentët e mi dhe të gjithë kërkuesit e dijes. Sidoqoftë unë isha e vetëdijshme për kufizimet e mia dhe për shtrirjen dërrmuese të dijes islame. Por kur unë u shtyva në oqeanin e dijes islame nga ndonjë forcë e panjohur, një zë i qetë i brendshëm dhe një pasion agresiv intelektual që kërkonte të dijë, nuk pata shumë zgjedhje. Vendimi për të shkruar këtë libër ishte jashtëzakonisht sfidues, por farat u mbollën në vitin 1989 në tezën time të doktoraturës, kur isha dhjetë vjet më e re dhe më e hapur ndaj sfidave dhe rreziqeve. M'u desh të kaloj

nëpër epshin dhe rrjedhën e dialektikës së shpirtit aventuresk të marrjes së rrezikut dhe mençurisë së viteve. Rezultati ishte ky libër.

Unë lundrova: me mua ishte eksitimi në një udhëtim sfidues, një pasion intelektual, pak njohuri dhe një besim i patundur në Zot, që Ai do të më çonte në rrugën e drejtë për të parë një pamje të së vërtetës. Busulla ime në atë det të ashpër dhe gjatë netëve të stuhishme ishte besimi im i padiskutueshëm në Zot. Qëllimi im ishte të kërkoj njohuri dhe ta ndaj me të tjerët, ashtu siç janë të detyruar mësimdhënësit të bëjnë sipas Librit të Shenjtë të Islamit. Kështu që e ngushëllova veten dhe thashë se po të bëja detyrën time dhe duke ndjekur gjithashtu një zë të brendshëm, Zoti me siguri do të më udhëzonte mua.

Përveç besimit dhe punës së madhe të menduarit në mënyrë dialektike e mbajti ekuilibrin midis kërkesave të mendjes dhe atyre të shpirtit. Mendimi dialektik është shtylla kurrizore e këtij libri. Pra, kjo do të shpjegohet në detaje në Kapitullin 9 për shkak të rëndësisë së tij, si një mënyrë për të menduar për të kuptuar tërësinë në jetë dhe me dëshirën e Zotit, për të prodhuar një kuptim holistik. Prandaj lexuesi këshillohet të lexojë pjesën e mendimit dialektik me një mendje të hapur dhe të freskët, duke lënë mënjanë nocionet e paracaktuara të dialektikës dhe lidhjen e saj me realizmin dialektik të Marksit dhe idealizmin dialektik të Hegelit. Koncepti i dialektikës përdoret në këtë kontekst, sepse fjala 'dialektikë' ka aftësinë të përfshijë ide të kundërta, në mënyrë që të integrohet dhe të krijojë një sintezë dhe një ide origjinale. Pa mendim dialektik besoj, vështirë se mund të kuptojmë kontradiktat e ngulitura në tërësi. Shkencaç islame janë kaq të ndryshme, të mëdha dhe komplekse, sa që hapja e një dore të çon në dyer të tjera dhe lehtë mund të ndihet - për fat të mirë - se ajo ose ajo është e humbur që nga fillimi. Është tërësia dhe karakteristikat unike të dijes islame, që përzihen dhe lidhen me të gjitha njohuritë. Nuk ka barriera ndërmjet fushave

të ndryshme. Të gjitha fillojnë me emrin e Zotit dhe të gjitha mbarojnë me emrin e Zotit. Të gjithë kanë si qëllim të kuptojnë të vërtetën. duke kuptuar mikrokozmosin dhe makrokozmosin. Realizimi i së Vërtetës Absolute është në qendër dhe në thelb, pavarësisht se çfarë subjekti apo fushe është – i shkencave natyrore dhe fizike, shkencave shoqërore, kozmologji apo gjeografi - dhe kjo është ajo që e bën shkencën islame unike. Metoda e të menduarit dialektik është e rëndësishme, sepse çon në realizimin e njëshmërisë dhe unitetit në univers dhe në vetvete. Dialogu ose konflikti mes ideve kontradiktore çon përfundimisht në një ide origjinale, që është sinteza e ideve të kundërta .

Kapitujt që pasojnë kërkojnë të paraqesin aspekte të caktuara të epistemologjisë islame nga një pikëpamje arsimore, e jo nga një perspektivë filozofike ose teorike. Theksi, megjithatë është në metodat e përdorura për prodhimin e njohurive, që janë të përshtatshme për shoqëritë islame dhe kulturën islame. Zgjedhja e metodave dhe strategjive të kërkimit bëhet një çështje, që lidhet me çështjen e asaj që llogaritet si shkencë e vlefshme shoqërore, për t'u përgjigjur në lidhje me kriteret e asaj që llogaritet si njohuri shkencore e vlefshme. A janë të barabarta të gjitha metodat e hulumtimit dhe paradigmat e tyre të lidhura me të? A kanë të gjitha ato një rol për të luajtur në kërkimet sociale dhe personale? Si duhet të kuptojmë marrëdhëniet midis tyre? Pyetje të tilla si këto janë me interes të madh në këtë libër. Transformimi përmes metodave të hulumtimit dhe strategjive të të nxënies është gjithashtu shqetësim i madh në kapitujt e mëposhtëm.

Përveç çështjeve që lidhen me prodhimin e njohurive, ky libër ka të bëjë me metodat e përvetësimit të njohurive dhe transformimit nga mësimdhënia në mësimnxënie. Gjithësia, uniteti, harmonia dhe ekuilibri janë koncepte të rëndësishme, jo vetëm në zhvillimin e programeve islame dhe sistemeve arsimore, por edhe në të gjitha situatat, nga mikrokozmosi në

makrokozmos, nga vetja në univers. Polarizimi dhe kontradiktat janë të natyrshme në të gjithë jetën. Forcat negative dhe pozitive ndërliiden vazhdimisht për të ruajtur qeniet e gjalla dhe për t'iu përkushtuar evolucionit, rritjes dhe zhvillimit të tyre. Ndërgjegjësimi i parimeve të tërësisë, unitetit, shumëllojshmërisë dhe marrëdhënieve ndërmjet tyre ndihmon në zhvillimin e mirëkuptimit, hapjes, tolerancës dhe integritetit. Kjo vetëdije i ndihmon njerëzit të veprojnë në një bazë më të gjerë të dijes, me anë të së cilës mund të shohin më lart dhe përtej informacionit të dhënë nga shqisat. Gjithashtu iu ndihmon individëve të përjetojnë dhe të kuptojnë unitetin nëpërmjet shumëllojshmërisë së vetë natyrës dhe universit. Në këtë mënyrë individët mund të mësojnë, se Zoti krijoi kontradikta që nuk duhet të luftohen, por si mjet për të zbuluar dhe kuptuar inteligjencën delikate të *Një* dhe të *Shumë* në nivele të ndryshme dhe në përmasa të ndryshme. Njerëzit pastaj mund të kuptojnë forcat e rritjes dhe të evolucionit dhe të punojnë me këto forca, në vend që të punojnë kundër tyre.

Pjesa I përfshin dy kapituj. Kapitulli i parë merret me përvojat personale dhe përfshin një referencë të shkurtër për udhëtimin tim intelektual dhe shpirtëror. Kapitulli i dytë paraqet spiritualitetin nga perspektiva e një gruaje. Është kjo pjesë, që shpresoj se kontribuon në ndryshimin e paradigmes në literaturën bashkëkohore islame. Me këtë dua të them përfshirjen e përvojave personale, si bazë për zbulimin e tregimeve apo ngjarjeve në të kaluarën dhe mënyrën në të cilën këto ngjarje kanë marrë pjesë në përvetësimin e njohurive dhe rindërtimin e njohurive. Reflektimi për përvojat personale i lejon një njeriu të kuptojë kuptimet e fshehura të ngjarjeve, të cilat përndryshe nuk kalojnë pa u vënë re. Duke reflektuar ne jemi në gjendje të rindërtojmë përvojat tona në dritën e situatës aktuale dhe njohurive të reja që kemi fituar. Të fillohet nga vetja besoj, është vendimtare për studentët dhe studiuesit. Nëse qëllimi është të

kontribuohet në krijimin e dijes islame, siç e përkrahin dijetarët më bashkëkohorë muslimanë, atëherë shqyrtimi i shpirtit të brendshëm është thelbësor. Në përvojat personale janë të fshehura tregimet e shpirtit, tregime që prekin thelbin; ne e dimë se ato nuk janë vetëm të rëndësishme, por edhe të shenjta. Ne i çmojmë këto përvoja, sepse e dimë se janë të vërteta dhe vetëm ne e dimë këtë. Në këtë libër 'dijet islame' përdoren në kuptimin e njohurive, që bazohen në një paradigmë islame dhe dalin nga epistemologjia islame dhe metodologjia islame. Pra, që të dyja, studentët e diplomuar dhe dijetarët janë në gjendje të krijojnë dhe të prodhojnë njohuri, që janë të përshtatshme për komunitetet islame dhe adresojnë shqetësimet dhe problemet e tyre. Prodhimi i njohurive islame është një çështje e rëndësishme në këtë libër; reflektimi mbi përvojën personale iu ofron kërkuesve një kurs të menjëhershëm, real dhe origjinal të dijes, i cili është lënë pas dore dhe është minimizuar nga pozitivistët për një kohë të gjatë.

Ky libër është i rrënjësor në përvojat e mia personale. U besova teorive për përvojat personale nga Platoni deri te Dewey dhe i besova urtësisë së profesorit tim, M. Connelly, i cili më inkurajoi të rrëfeja tregimet e mia, pasi ai dëshiron t'i referohet përvojave personale dhe të reflektojë mbi to. E fillova me ngurrim udhëtimin duke besuar se kjo ndërmarrje ishte personale dhe jo akademike dhe as profesionale. Në fillim, ndihesha e paretshme, duke u penguar në errësirën e nënvetëdijes. Gradualisht fillova të shihja një shkëndijë drite këtu dhe atje. Pastaj papritmas u gjenda në një fushë të hapur me një qiell blu të përmytur me diell. Në një moment të realizimit, pashë sixhaden e jetës sime para meje. Pashë fijen e artë të spiritualitetit dhe dashurisë të endur në atë sixhade nga një fund në tjetrin. Kuptova konfliktin ndërmjet anëve intelektuale dhe shpirtërore të qenies sime dhe e perceptova konfliktin midis Lindjes dhe Perëndimit brenda meje dhe shoqërisë sime. Pasi luftoja gjatë

konfliktit arrita në një fazë pajtimi me veten time dhe shpresoja, që kjo të ndodhte edhe në shoqëri. Nga dialogu, nga biseda me 'tjetrin', ne mund të arrijmë një fazë paqësore pajtimi.

Ky libër është rezultat i një kërkimi të lodhshëm, i një pune të vështirë dhe reflektimi që filloi në vitin 1989. Pa një reflektim të tillë, unë duhet të kisha vazhduar mendimin tim pozitivist; dhe të përparuar në matje, vlerësim dhe statistika. Megjithatë, duke u ndjerë e zbrazur brenda dhe e huaj për veten dhe kulturën time fillova të lexoj klasikën islame dhe veprat enciklopedike të dijetarëve të mëdhenj muslimanë në vitin 1989, pas realizimit të spiritualitetit në jetën time, ose asaj që unë e quaj fije ari. Që nga ajo kohë unë kam shkruar mbi nocionet e paradigmës islame, dhe u përpoqa ta ndërthurja atë në mësimdhënien time, dhe teoritë e mia të mësimtë e të mësimdhënies. Arsimi u bë më kuptimplotë për mua dhe për studentët e mi në Universitet, kur ai u ndoq nga një perspektivë islame, holistike. Duke u futur në paradigmen islame dhe epistemologjinë islame në kurset e vlerësimit dhe metodave kërkimore studentët e mi filluan të analizonin dhe të kuptonin teoritë e psikologjisë, sociologjisë dhe edukimit nga ky këndvështrim. Ekspozimi i tyre ndaj epistemologjisë islame preku tërë jetën universitare. Ata u vendosën në udhëtimet e vetë-eksplorimit dhe reflektimit.

Ndonëse pjesa I e këtij libri mund të duket e pazakontë apo edhe e papranueshme për disa studiues, që iu përkasin shkollave tradicionale të mendimit, për shkak të përfshirjes së përvojave të mia vetjake në një vepër shkencore, për mua është kjo pjesë që kontribuon në përparimin e një alternative, paradigme kjo që është një temë kryesore e këtij libri. Një mënyrë për të rifituar tërësinë dhe shenjtërinë tonë në edukim është lidhja me veten tonë të brendshme përmes përvojave tona intime. Përsëritja e këtyre përvojave, megjithatë na lejon t'i rindërtojmë ato dhe t'i vlerësojmë ato në një dritë tjetër. Rindërtimi i përvojave besoj, lehtëson transformimin që duhet të jetë qëllimi i edukimit.

Prandaj lexuesit e këtij libri duhet të kujtojnë, se ky është një lloj tjetër veprimi shkencor, që synon të integrojë personalen dhe profesionalen, intelektualen dhe shpirtëroren, të brendshmen dhe të jashtmen, në mënyrë që të përmbushë tezën e tërësisë dhe shenjtërisë në edukim.

Qëllimi im për të shkruar këtë libër është t'i nxis studentët muslimanë në Amerikën e Veriut dhe në Evropë për të reflektuar mbi përvojat e tyre personale, për të gjetur fijen e artë në jetën e tyre, ta njohin atë dhe ta shfrytëzojnë atë në jetën e tyre personale dhe profesionale. Unë dua të nxis të bërit të plotë, dhe të pranuarit e të shenjtës, që është brenda gjithsecilit, dhe ta bëj atë pjesë të jetës së përditshme. Momenti i të kuptuarit të së Shenjtës dhe pranimit i saj do të jetë një pikë kthese në jetën e tyre dhe në mënyrë të pashmangshme studimi i tyre do të marrë një kthesë islame. Pavarësisht nga ajo që ata studiojnë - shkencën, teknologjinë, sociologjinë, psikologjinë ose astronominë - kur fillojnë të analizojnë teoritë në ato fusha nga një perspektivë islame, shpirtëroja dhe e shenjta përshkohen natyrshëm dhe thellësisht.

Kapitulli 2 është një reflektim mbi shpirtëroren (spiritualitetin) nga perspektiva e një gruaje. Disa lexues mund të pyesin: Pse spiritualiteti i gruas në veçanti dhe jo spiritualiteti (shpirtërorja) në përgjithësi? Përgjigjja është e thjeshtë. Një rishikim i shpejtë i asaj që është shkruar mbi spiritualitetin islam do të tregojë, se burrat bëjnë pjesën më të madhe të shkrimit, dhe që pasqyrojnë perspektivën mashkullore mbi spiritualitetin. Duke qenë një grua akademike, që ka një perspektivë të caktuar mbi spiritualitetin dhe njohuritë e rrënjësura në spiritualitet, unë e përfshij këtë kapitull për të paraqitur pikëpamjet e mia dhe për të nxitur gratë, që kanë pikëpamje të ndryshme, ose të ngjashme për t'i njohur dhe për t'i ndarë ato me të tjerët. Dhënia e një zëri për spiritualitetin e gruas si një komponent i rëndësishëm i një teorie islame të dijes, besoj se është thelbësore

për zhvillimin e konceptit të tërësisë dhe të shenjtërisë në jetë dhe edukim. Qëllimi i këtij kapitulli është të japë një shpjegim të spiritualitetit të gruas në përgjithësi dhe efektin e tij në krijimin e një njohurie islame, që është e tërë dhe shërben për mendjen dhe shpirtin. Disa lexues mund të pyesin për rëndësinë e spiritualitetit ndaj teorive të diturisë. Kjo do të diskutohet me hollësi në Kapitullin 2 për të treguar tërësinë e epistemologjisë islame dhe për të shpjeguar, se njohuria është intelektuale dhe shpirtërore. Thelbi i këtij libri është të zhvillojë një edukim të bazuar në epistemologjinë islame, që shërben për nevojat intelektuale dhe shpirtërore të qenieve njerëzore.

Historia islame është plot me ndriçues femërorë spiritualë, që ushqejnë me dashuri dhe përshpirtësi të tyre burra dhe gra, të cilët nga ana e tyre u bënë mjeshtra, sundues sufi, dijetarë dhe besimtarë besnikë, të cilët e mbrojtën Islamin deri në pikën e fundit të gjakut të tyre. Megjithatë historia nuk përqendrohet në spiritualitetin e gruas, duke supozuar se ai është një nga cilësitë e tyre natyrore, veçanërisht gratë e *Ehl'ul-bejtit* (familjes së Pejgamberit të Islamit). Në literaturën e botuar, si në Lindje dhe në Perëndim gruaja e vetme që ka tërhequr vëmendjen e gjerë të dijetarëve është Rabia El-Adevije, grua sufi, dashuria vetëmohuese e së cilës për Zotin është e njohur në të gjithë botën. Përkundër veçorisë së udhëtimit mistik të Rabias, ne gratë e zakonshme, profesionale dhe joprofesionale, kemi vështirësi në të kuptuarit misticizmin e saj dhe udhëtimin e saj mistik. Ne jetojmë në një kohë dhe hapësirë të ndryshme, megjithatë spiritualiteti, fija e artë, kalon përmes veshjes së jetës sonë nga lindja deri në vdekje. Unë e pranoj dhe e nderoj këtë lloj shpirtëroreje, dhe e quaj shpirtërore praktike: praktikohet nga miliona gra muslimane në Lindje dhe në Perëndim. Shpirtërorja është sekreti më i mirë i mbajtur i gruas. Ajo e fuqizon, e rrit dhe e siguron atë me mënyra dhe mjete të ndryshme të njohjes - si në blerjen e njohurive ashtu edhe në prodhimin e njohurive, të cilat janë tema

kryesore në këtë libër. Kapitulli 2 u frymëzua nga tre burime: udhëtimi mistik i Rabias, teoria e dijes e Gazaliut dhe koncepti kinez i *yin* dhe *yang*.

Pjesa II përmban dy kapituj. Kapitulli 3 është një përmbledhje e literaturës mbi paradigmat konvencionale dhe ato alternative, dhe përgatit bazën për paradigmen islame. Për të dy paradigmat çështjet trajtohen në tri nivele: ontologjike, epistemologjike dhe metodologjike. Theksi i diskutimit është mbi çështjet filozofike, që mbështesin metodologjinë e hulumtimit. Kapitulli 3 hedh dritë mbi dy perspektiva teorike të mëdha, që i kanë mbizotëruar shkencat shoqërore, domethënë pozitivizmin dhe konstruktivizmin/interpretivizmin, ky i fundit i quajtur gjithashtu edhe paradigmë natyrore.

Kapitulli 3 bazohet kryesisht në idetë e zhvilluara nga Guba dhe Lincoln¹ mbi paradigmat. Studiuesit shkencorë kanë tendencën të shohin botën, dhe rrjedhimisht çdo fenomen me të cilin ata merren, si të zbulueshme, të kontrollueshme dhe të fragmentueshme në atomet diskrete dhe të pavarura. Duke atomizuar problemin shkencëtarët hetojnë dhe kontrollojnë variablat nën kushte të caktuara, dhe manipulojnë ato të veçanta, në mënyrë që të kontrollojnë disa dhe t'ia lejnë rastësisë të tjerat. Duke vepruar kështu kufizimet iu imponohen kushteve dhe rezultateve të mëparshme. Kërkuesit natyralistë bëjnë supozimin e kundërt të realiteteve të shumta, që janë të ndërlidhura dhe të pandashme. Fenomenet konsiderohen të ndryshojnë, të mos konvergojnë në një të vërtetë të vetme, ashtu si në një kërkim shkencor.

Çdo paradigmë bazohet në supozimet në lidhje me marrëdhënien kërkues-pjesëmarrës. Paradigma shkencore supozon, se nuk ekziston asnjë lidhje midis kërkuesit dhe subjektit të kërkimit. Kërkuesi beson se është e mundur të mbash një distancë

1 Guba, Egon G. and Lincoln, Yvonna S., *Naturalistic Inquiry* (Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1985).

të arsyeshme nga fenomenet. Megjithatë kërkuesit konstruktivistë / natyralistë e bazojnë qasjen e tyre në supozimin e parë për bashkëveprimin e realiteteve të shumëfishta, e konsiderojnë ndërveprimin e tyre midis këtyre realiteteve dhe e shohin ndërveprimin midis studiuesve dhe subjekteve, si jashtëzakonisht të rëndësishme.

Paradigmat bazohen në supozime të ndryshme rreth natyrës së të vërtetës. Studiuesit shkencorë supozojnë, se natyra e realitetit është e veçantë dhe se realiteti mund të segmentohet dhe kontrollohet. Rrjedhimisht kërkuesit i shtrëngojnë kushtet për të konverguar dhe kërkojnë për ngjashmëri. Natyrisht që shqetësimi i tyre është të përgjithësojnë dhe të zhvillojnë rregulla universale për të formuar teoritë, të cilat duhet të vendosen në mjedise natyrore dhe shoqërore. Shkencëtarët natyralistë mbështeten shumë për grumbullimin e të dhënave dhe kuptimin e situatës, në ndërveprimin midis tyre dhe pjesëmarrësve të tyre, që është bazë për përshkrime të dendura dhe të pasura. Përgjithësimi zakonisht nuk është shqetësimi i kërkuesve natyralistë, sepse fokusi i tyre është në dallimet, veçantinë dhe origjinalitetin, sesa në ngjashmëritë. Kërkimi natyralist çon në zhvillimin e një baze të veçantë, jo-universale të njohurive, e cila fokusohet në kuptimin e rasteve të veçanta.

Kapitulli 4 jep një reflektim kritik mbi pozitivizmin dhe konstruktivizmin dhe papërshtatshmërinë e të dyja paradigmatve për prodhimin e dijes islame. Të gjitha paradigmat ekzistuese janë të fragmentuara dhe reduksioniste dhe kanë cilësitë "ose/ose". Asnjë nga paradigmat, as paradigmat alternative, siç është paradigma natyrore dhe teoria kritike, nuk kanë aftësinë për t'u marrë me të dyja palët në të njëjtën kohë: absolute dhe relative, objektive dhe subjektive, fikse dhe kohore, e kështu me radhë. Argumenti im mbështetet në supozimin, se realiteti nga pikëpamja islame është një; se realiteti përbëhet nga të gjitha të kundërtat e dukshme, që në fakt plotësojnë njëra-tjetrën. Të mohosh

një anë të realitetit, subjektiv apo objektiv, shkakton një ndarje në vetëdijen e dikujt dhe kështu në aftësinë tonë për të perceptuar të tërën dhe njëshin. Njeriu ka nevojë për një ekuilibër mes anëve intelektuale dhe shpirtërore të qenies, duke çuar në tërësinë dhe shenjtërinë. Më tej sqaroj kufizimet e të dyja paradigmeve, në lidhje me përfshirjen e çështjeve metafizike dhe koncepteve të tilla si bota e të padukshmes, Zoti, Dita e Gjykimit dhe bota e përtejme. Paradigma islame është e rrënjësuar në koncepte të tilla metafizike.

Pjesa III përbëhet nga tri kapituj kryesorë. Kapitulli 5 paraqet botëkuptimin islam, i cili është fetar, filozofik dhe racional. Është një botëkuptim për *tevhidin*, për monoteizmin, për Zotin si Realiteti Absolut dhe Burimi i Qenies. *Tevhidi* është thelbi i Islamit, është akti i afirmimit të Zotit, që është Krijuesi Një, Absolut, i Përrjeshëm dhe i Mrekullueshëm.

Meqenëse *Tevhidi* është thelbi i Islamit do të diskutohet me hollësi, sepse koncepti kalon nëpër këtë libër, ndërsa një lumë kalon nëpër lugina dhe fusha dhe sjell jetën në tokat aty pranë. Dialektika e *tevhidit* është baza e këtij libri, duke bashkuar idetë dhe duke iu dhënë jetë atyre. Koncepti i 'dialektikës së *Tevhidit*' - manifestimet e tij të ndryshme dhe dukshëm të kundërta - mund të shkaktojnë shqetësim për disa, për shkak të kuptimit paradoksal që ai mbart. *Tevhid* do të thotë unitet, ndërsa dialektika do të thotë ide të kundërta dhe konflikt. Megjithatë për mua është një mënyrë tjetër për të kuptuar '*Njëshin dhe shumësinë*'. Dialektika është e ngulitur në *tevhid* natyrisht, siç do të shpjegohet më vonë: thjesht është shtegu dialektik, që të çon në *tevhid*.

Pikëpamja islame nuk është thjesht një çështje fetare. Unikja e Islamit qëndron në këtë besim të thellë dhe sfidues, si në botën materiale ashtu edhe në atë fetare. Muslimanët duhet ta jetojnë këtë jetë dhe të shijojnë dhuratat e Zotit pa e tepruar, por të besojnë në botën e përtejme dhe ta konsiderojnë këtë jetë, si një udhëtim të qëllimshëm, që duhet të kultivohet me dije dhe

vepra të mira. Dituria dhe veprat e mira duhet t'i ngrej në ata më lart në shkallën e njerëzimit dhe përsosmërisë, për t'i afruar ato më pranë Zotit dhe për rrjedhojë në jetën e përjetshme. Kjo përzierje e dy skajshmërive është ajo që e përbën Islamin: një kombinim i jetës fetare dhe materiale.

Kapitulli 6 propozon paradigmën islame për universitetet islame dhe prodhimin e dijes islame: një paradigmë holistike, gjithëpërfshirëse dhe e integruar, që mund të përfshijë tërësinë e mendimit islam. Një nga qëllimet e librit është të paraqesë dhe të vendosë parimet themelore të një paradigme islame, e cila do të vendosë gurthemelin për teoritë islame. Paradigma e propozuar islame përfshin gjashtë parime, që synojnë të zhvillojnë

1. Psikologjinë shpirtërore islame dhe unitetin e vetvetes;
2. Epistemologjinë islame dhe unitetin e dijes;
3. Ontologjinë islame dhe metafizikën, dhe unitetin e rendit kozmik;
4. Eskatologjinë islame dhe unitetin e jetës;
5. Sociologjinë islame dhe unitetin e komunitetit.
6. Metodologjinë islame të *tevhidit* dhe unitetin përfundimtar.

Tema e përbashkët në të gjitha parimet e paradigmës islame është dialektika e *tevhidit*. Paradigma islame si paradigmë holistike dhe e integruar është hyjnore, shpirtërore, fetare, e përjetshme, konstante, absolute dhe ideale. Nga ana tjetër, është njerëzore, materiale, racionale, e përkohshme, e ndryshueshme dhe relative. Këto dy të kundërta janë të ndërthurura thellë nga *tevhidi*.

Shkurtimisht, paradigma islame është gjithëpërfshirëse, zhvillimore, e qëllimshme dhe e integruar. Ajo bazohet në botëkuptimin kuranor dhe nxjerr parimet e saj nga teksti i shenjtë. Kështu të gjitha parimet e paradigmës islame çojnë në realizimin e unitetit të parimit hyjnor. Psikologjia shpirtërore integron trupin, mendjen dhe shpirtin, si një tërësi e unifikuar. Për shkak se

epistemologjia islame është holistike, ajo trajton aspektet tokësore dhe shkencore, si dhe aspektet fetare dhe shpirtërore të diturisë. Përveç kësaj ontologjia islame dhe metafizika adresojnë tërësinë e kozmosit dhe rendin natyror, dhe merren me natyrën dhe ligjet universale në mënyrë shkencore dhe shpirtërore. Për më tepër eskatologjia islame merret me çështjet e botës së përtejme dhe të së tashmes. Kjo i tërheq nxënësit të mendojnë për të dy botët, por edhe për të kujtuar se kjo botë është mjeti për t'u kultivuar për fundin në botën tjetër. Për më tepër metodologjia islame e *tevhidit* i ndihmon studentët muslimanë për të kuptuar çështjet e diskutueshme të jetës dhe të edukimit. Ajo gjithashtu ndihmon në mendimin e tyre dialektik dhe kritik, i cili konsiderohet të jetë faza më e lartë e zhvillimit të të rriturve. Së fundi, sociologjia islame merret me çështjet sociale dhe të komunitetit, sepse konsiderohet se është detyrë e çdo individi të marrë pjesë, zhvillojë dhe përmirësojë jetën shoqërore.

Pjesa IV e librit paraqet kërkimin transformues dhe përbëhet nga dy kapituj. Pas përvijimit të bazës teorike të botëkuptimit islam - paradigmes islame dhe epistemologjisë islame - kjo pjesë adreson qëllimin e ofrimit të metodave praktike dhe strategjive për studentët e universitetit për të zbatuar idetë e paraqitura në Pjesën III, duke lëvizur nga teoria në praktikë. Kapitulli 8 'Metodat kërkimore transformuese', propozon metodat kërkimore të hulumtimit transformues. Rekomandohen disa metoda, sepse përdorin sisteme të hapura dhe struktura disipative për të lejuar që kërkuesi dhe fenomenet në studim të bashkëveprojnë lirshëm dhe të rriten përmes kërkimit. Teoria e strukturave disipative shpjegon 'procesin e pakthyeshem' në natyrë: lëvizjen drejt rendit më të lartë dhe më të lartë të jetës. Ajo paraqitet në këtë kontekst, sepse shpjegon misterin e transformimit dhe aftësinë e tij për të ofruar një model shkencor transformimi në çdo nivel, duke e bërë atë të rëndësishëm për jetën e përditshme. Teoria e strukturave disipative është

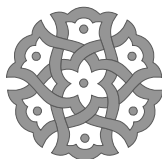
shpjeguar me detaje në Kapitullin 8, për të treguar rëndësinë e saj në transformimin dhe prodhimin e dijes islame. Sidoqoftë çfarë bën ndonjë metodë kërkimi islame nuk është vetëm metoda, por edhe paradigma islame e përdorur për të udhëhequr kërkimet dhe për të interpretuar të dhënat.

Kombinimi i metodologjisë transformuese dhe paradigma islame, si një mjet për të interpretuar dhe analizuar të dhënat i bën këto metoda të përshtatshme për prodhimin e njohurive islame. Fenomenologjia, hermeneutika, heuristika dhe hulumtimi narrativ sugjerojnë si metoda alternative të hulumtimit, që mund të ndihmojnë studentët dhe studiuesit në studimin e çështjeve kryesore të ndjeshme, si në mënyrë holistike, ashtu edhe në kuptim. Fenomenologjia dhe hermeneutika mund të përdoren për çështje sociologjike dhe kulturore, por nevojitet një perspektivë më holistike, e afërt me fenomenet dhe që iu kërkon pjesëmarrësve të zbulojnë tregimet e tyre dhe të ndërtojnë kuptimin nga përvojat e tyre. Pra, qasjet heuristike dhe narrative i japin vetes më lehtë përvojat personale dhe intime, kështu që mund të hulumtohen tregimet e shpirtit dhe të zemrës. Marrëdhënia intime midis studiuesit dhe fenomenit në fjalë i transformon të gjitha palët në nivele më të larta dhe më të thella. Më e rëndësishmja është, se gjatë transformimit hulumtuesit bëhen të vetëdijshëm për çështje të diskutueshme dhe kontraktore dhe gradualisht kuptojnë tërësinë dhe unitetin e makrokozmosit dhe mikrokozmosit.

Ndërsa kapitulli 8 trajton çështjet metodologjike nga këndvështrimi i hulumtimit dhe prodhimit të njohurive, kështu kapitulli 9 trajton çështjet metodologjike nga një perspektivë mësimore / mësimi dhe për sa i përket marrjes së njohurive. Që një student të jetë në gjendje të mendojë në mënyrë holistike, ajo ose ai duhet të trajnohet dhe pajiset me metoda, që të zhvillojnë mendjen dhe disiplinojnë shpirtin. Shumica e institucioneve arsimore në Lindje dhe në Perëndim e katandisin qenien njerë-

zore vetëm në mendje dhe e injorojnë shpirtin. Duke vepruar kështu ata krijojnë qenie njerëzore të paekuilibruara, që kanë aftësi intelektuale të përparuara, por shpirtërisht janë të varfëra dhe të dobëta. Metodrat që sugjerohen këtu janë mendimi dialektik, reflektimi dhe meditimi, biseda dhe dialogu.

Qasja e parë është mendimi dialektik dhe krijues, që do t'i ndihmojë studentët të zhvillojnë aftësitë e tyre intelektuale dhe kështu të krijojnë lidhje intelektuale. Ta themi më thjesht, ajo do të krijojë lidhjen trup-mendje. Në përvojën e tyre arsimore, disa studentë në vendet islame ndiejnë një vakum shpirtëror, që duhet të adresohet siç duhet për të përmbushur misionin e tërësisë. Studentët janë të shkëputur nga vetja e tyre e brendshme. Së dyti, lutjet, reflektimi dhe meditimi do të trajtohen si rituale adhurimi dhe metoda terapeutike për lidhjen e studentëve me vetveten e tyre të brendshme. Lidhshmëria shpirtërore mund të arrihet me këtë, në mënyrë që ajo ose ai të bëhet një person i tërë. Duhet të përmendet se nuk ekziston një ndarje e qartë mes zotësive të ndryshme njerëzore. Kategorizimi këtu është të qartësojë idetë e lidhjes, përvojave dhe vetes së brendshme. Qasja e tretë në procesin e unifikimit të studentëve me vetveten e tyre të brendshme dhe mjedisin e tyre është të promovojë të kuptuarit e të tjerëve me metoda hermeneutike, si psh. me biseda. Në këtë mënyrë komunikimi dhe dialogu krijojnë midis individëve në shoqëri, midis prindërve dhe fëmijëve, mes mësimdhënësve dhe studentëve, e kështu me radhë. Kjo do t'i ndihmojë studentët të unifikojnë polarizimin në shoqëri dhe të inkurajojnë komunikimin. Në këtë proces i gjithë personi është i lidhur me një shoqëri të unifikuar.

I

Reflektime mbi përvojat personale

KAPITULLI NJË

Udhëtimi shpirtëror dhe intelektual

*Të pendohesh për përvojat e tua është të ndalosh zhvillimin tënd.
Të mohosh përvojat e tua është të vendosësh një gënjeshtër në
buzët e jetës tënde. Kjo është jo më pak se një mohim i shpirtit.*

Oscar Wilde

Vendimi për të përfshirë përvojat e mia si pjesë e këtij libri nuk ishte i lehtë; as nuk ishte edhe procesi i kalimit nëpërmjet dhimbjes së rindërtimit të shumë viteve të përvojave të ndryshme. Megjithatë për shkak se idetë për këtë libër e kanë origjinën në jetën time personale, arsimore dhe profesionale është thelbësore, që unë t'i përfshij këto përvoja për të treguar rrënjët e zhvillimit intelektual dhe shpirtëror të punës sime. Bërthamat e këtij libri qëndrojnë në tezën time të doktoraturës.² Reflektimi mbi këto përvoja tregon gjithashtu, se si studimi mund të konsiderohet, si një lidhje midis të kaluarës dhe të ardhmes, dhe midis individit e shoqërisë.

2 Al Zeera, Z., 'Evaluation of the Orientation Program at the University of Bahrain: A Socio-Cultural Perspective,' (PhD Thesis, University of Toronto, Canada, 1990).

Megjithëse përvojat personale janë 'personale', kur ne si qenie njerëzore reflektojmë mbi to dhe i ndajmë ato me të tjerët, e kuptojmë deri në çfarë mase përvojat tona personale ndërthuren dhe ndërlidhen me 'tjetrën' dhe me përvojat e shoqërisë. Ne fillojmë të shohim bazën e përbashkët që ne ndajmë me të tjerët, dhe ngjashmërinë e përvojave tona. Duke ndarë përvojat tona personale ne gjithashtu e kuptojmë unikalitetin e përvojave të secilit individ. Reflektimi për përvojat e mia personale më ndihmoi të kuptoj dhe më pas të zhvilloj mendimin tim dialektik, i cili më ndihmoi të shkoj sa para e mbrapa midis përvojave të mia intelektuale dhe shpirtërore midis Lindjes dhe Perëndimit dhe midis përvojave të shoqërisë dhe komunitetit, dhe historive të mia personale. Kur reflektova dhe tregova historitë e mia personale mësova të ndërtoja dhe të rindërtoja përvojat e kaluara në dritën e njohurive të reja. Kuptova se ne qeniet njerëzore e nxjerrim kuptimin nga përvojat tona dhe kjo është një pjesë e tillë e domosdoshme për të qenë njerëzore. Ne jetojmë përmes shumë përvojave, por nëse nuk reflektojmë mbi to dhe ta rindërtojmë kuptimin e tyre (dhe zakonisht nuk e bëjmë), ato e kalojnë vetëdijen tonë dhe ruhen në nënvetëdije, derisa një ngjarje i shkakton dhe i sjell ato në jetë. Pra, reflektimi mbi përvojat personale më ka ndihmuar gjithnjë të kuptoj dhe vlerësoj historitë në udhëtimin tim, si të rëndësishëm dhe të vlefshëm në zhvillimin tim shpirtëror dhe atë intelektual. Polanyi thotë:

Si qenie njerëzore ne duhet të shohim në mënyrë të pashmangshme universin nga një qendër, që qëndron brenda nesh dhe e flas atë në kuptimin e një gjuhe njerëzore të formësuar nga nevojat e marrëdhënieve njerëzore. Çdo përpjekje rigorozë për të eliminuar perspektivën tonë njerëzore nga botëkuptimi jonë duhet të çojë në absurditet.³

3 Polanyi, Michael, *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1958), f.3.

Nëse nuk i vlerësojmë përvojat tona, që janë thellë brenda vetes ne gjithmonë do të ndjehemi të huaj për veten tonë. Dhe siç thotë me të drejtë Oskar Wilde, mohimi i përvojave tona do të jetë si mohimi i shpirtit. Ne si qenie shpirtërore e dimë, se çfarë do të thotë mohimi i shpirtit. Ne e dimë dhembjen e ndarjes, që është shkaktuar nga mohimi i shpirtit. Kuptova rëndësinë e reflektimit në përvojat personale dhe i kam përfshirë ato në shkrimet e mia dhe në hulumtimet e mia, që kur isha studente e doktoraturës në Universitetin e Torontos. Ndërsa studioja atje e kuptova, se po mohoja shpirtin dhe përvojat e mia shpirtërore, dhe i veçoja ato nga përvoja ime intelektuale, dhe jeta ime profesionale, sikur të kisha dy jetë të ndara. Unë do ta përpunoj këtë çështje më vonë në këtë kapitull për të ndarë me lexuesin konfuzionin dhe dhimbjen e shkaktuar nga një mohim i tillë.

Hulumtimi dhe të menduarit janë gjithmonë të bazuar në shqetësime personale. Edhe kur çështjet që na preokupojnë, si kërkues janë kryesisht shoqërore, politike, shpirtërore, ose ndikojnë në njerëzimin në përgjithësi, gjithmonë ekzistojnë arsye personale pse këto çështje më universale kanë shumë rëndësi për ne. Që nga viti 1988 vazhdoj të pyes veten, se pse unë jam e preokupuar nga epistemologjia islame dhe edukimi islam. Unë kurrë nuk kam pasur një interes të veçantë për çështjet islame. Unë kam qenë gjithmonë një muslimane praktikuese dhe unë u rrita në një shtëpi muslimane konservatore, duke dashur dhe duke u kujdesur për prindërit me mendje të hapur. Pra, feja nuk ishte një çështje për mua. E pranova dhe e praktikojta atë si pjesë të jetës sime të përditshme.

Vetëm në vitin 1988, kur fillova të reflektoj për përvojat e mia personale e kuptova se po preokupohesha me çështjet islame dhe me edukimin islam, sepse identiteti fetar islam është sfiduar në Universitet. Vetëm atëherë e kuptova rëndësinë e fesë sime për mua. Unë gjithashtu pashë se kisha marrë fenë time për të mirë. Kur u sfidua ajo, u bëra ruajtëse dhe mbrojtëse. Megjithëse Islami nuk kishte nevojë për ruajtjen dhe mbrojtjen

time, unë isha duke mbrojtur identitetin tim islam dhe spiritualetetin tim, dijen e shenjtë të mbajtur në shpirtin tim dhe të ruajtur në heshtje në vetëdijen time.

Duke ia rrëfyer tregimet e mia vetes dhe duke reflektuar mbi to u vetëdijesova për rëndësinë e hulumtimit narrativ, si një metodë kërkimi, që na mundëson neve si shkrimtarë dhe studiues të hedhim dritë mbi përvojat tona personale. Duke bërë kështu ne rindërtojmë përvojat tona dhe krijojmë kuptime, që na ndihmojnë të kuptojmë, vlerësojmë dhe çmojmë ato përvoja, ose t'i hedhim poshtë me vetëdije dhe të përpiqemi të merremi me to në nivelin e vetëdijshëm. Ajo që sigurisht është e vërtetë, është se ne besojmë në metoda të caktuara të hulumtimit dhe reflektimit, sepse kanë kuptim për ne, sepse ato hedhin dritë mbi çështjet që janë me rëndësi për ne, ndoshta edhe sepse ato japin hua natyrisht për të hulumtuar dhe rindërtuar përvojat personale. Për reflektimin mbi përvojat personale unë u mbështeta në hulumtimin narrativ si një metodë e thjeshtë, por e thellë e analizës.

Unë besoj, se disa lexues do të kenë rezerva, ose madje edhe kundërshtime për përfshirjen e përvojave personale të një autori të panjohur në një libër shkencor. Unë besoj, se rezerva është e rrënjësuar në shkollën tradicionale të të menduarit, që ndan personalen nga profesionalja dhe subjektiven nga objektiva. Mund të jetë me vlerë t'i kujtojmë lexuesit, se tema kryesore e këtij libri është të promovojë një paradigme alternative holistike për zhvillimin e edukimit holistik, një edukim që e trajton personin, si një pjesë thelbësore të një profesioni si një entitet i tërë. Çështjet e subjektivitetit dhe objektivitetit diskutohen me detaje në kapitujt e mëvonshëm. Siç thotë Morgan:

Ekziston një kontribut i diturisë, nëse hulumtuesi mund të identifikojë proceset gjenetike ose modelet përmes të cilave qeniet njerëzore ndërtojnë dhe bëjnë kuptimin e realitetit të tyre...

Provat e nxjerra nga hulumtimi interpretues kanë më shumë të ngjarë të jenë të një lloji më tërheqës sesa gjithëpërfshirës, që duhet të mbahen, refuzohen, ose të rafinohen nëpërmjet studimeve të ardhshme. Përfundimet e një studimi thjesht ofrojnë një pikënisje në një cikël të vazhdueshëm kërkimi.⁴

Duke besuar në fuqinë e zbulimit të përvojave personale si një mjet për rindërtimin e diturisë unë po zbatoj atë që po predikoj, duke filluar me veten time si hapi i parë në zbatimin e një paradigme alternative dhe largimi nga paradigma konvencionale pozitiviste.

Unë jam shumë e vetëdijshme, se unë nuk jam Gazaliu, Muhamed Ikbali, Heideger, apo ndonjë mendimtar i madh kur përfshij përvojat e mia personale në një libër shkencor. Megjithatë unë jam një dietare e zakonshme, e cila është e trazuar nga metodat e fragmentuara të mësimdhënies dhe metodologjia e hulumtimit në të dyja, shkollat dhe universitetet dhe jam përpjekur të zbuloj shkaqet për një zhgënjim të tillë. Unë gjithashtu besoj, se shumica në çdo botë akademike ose profesionale janë njerëz të zakonshëm e punëtorë, që po përpiqen t'i japin kuptim realitetit rreth tyre. Pra, njerëzit e zakonshëm mund të lidhen me përvojat e njëri-tjetrit dhe të përfitojnë prej tyre.

Kur kisha konfliktin intelektual dhe shpirtëror në vitin 1988, nuk e dija se reflektimi në përvojat e kaluara dhe rishikimi i tregimeve të mia të fëmijërisë mund të ndihmonte në kuptimin e rrënjëve të konfliktit, që janë të varrosura thellë në fëmijërinë time. Në fëmijëri hidhen themelet për gatishmërinë e mendjes. Përse ne njerëzit mendojmë ashtu siç bëjmë? Kjo nuk i detyrohet përvojës dhe trajnimit universitar. Biografia jonë e fëmijërisë së hershme me siguri që ka të bëjë diçka me të. Tregimet dëshmojnë se shumë më tepër është e fshehur në jetën tonë sesa ne kuptojmë në fillim. Ne duhet të mësojmë t'i marrim seriozisht përvojat

4 Morgan, Gareth, (ed.), *Beyond Method: Strategies for Social Research* (Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1983), f.398.

tona. Jam e bindur, se në jetën tonë janë fshehur burimet, që nëse hetohen në kohën e duhur, mund ta shuajnë etjen për të zbuluar burimin për luftën, dhembjen dhe konfliktin tonë.

Një kontakt i drejtpërdrejtë me historitë tona të jetës është për ne një mënyrë për t'u vetëdijesuar dhe përtej kësaj një hyrje tek urtësia. Kështu, çdo ngjarje është e kushtëzuar nga një narrativë, dhe çdo tregim i vetëm është i kushtëzuar nga një kontekst më i gjerë narrativ. Ky kontekst më i gjerë narrativ vjen nga historia, traditat, feja dhe shoqëria, ose bashkësia e njerëzve me të cilët ne ndajmë narrativën tonë. Për të parë narrativën jashtë një konteksti më të gjerë narrativ, ose jashtë historisë së përbashkët të shoqërisë është, edhe mashtruese, edhe e pakuptimtë. Si muslimanë tregimet tona personale dhe të ndara, nëse ndahen dhe formohen nga konteksti më i madh narrativ islam mund t'i ofrojnë brezit të ri një pasuri të përvojave personale me të cilat ato mund të lidhen. Kjo i nxit ata, që të reflektojnë mbi përvojat e tyre personale dhe t'i vendosin ato në kontekstin më të madh islam. Kujtesa historike e muslimanëve për kolonizimin nuk është e fiksuar, as nuk është kujtesa ime personale e lidhur me episodet, që kanë të bëjnë me kolonizimin dhe dëmtimet e bëra ndaj strukturës së umetit islam dhe shoqërisë islame në të kaluarën dhe të tashmen.

Historiografia është një formë e kujtesës sociale dhe është konsideruar e parëndësishme për kujtesën personale nga psikologjia moderne. Megjithatë me sa duket psikologjia moderne e ka dëmtuar mendjen dhe shpirtin njerëzor, duke zbatuar teoritë e papërgjegjshme dhe çnjerëzore dhe metodat e kërkimit. Kuptimi i çdolloj historie është e rrënjësuar në histori dhe në një grup social, jo vetëm në mendjen e personit. Tregimet gjithmonë marrin kuptimin e tyre në marrëdhënie me tregime të tjera, disa prej të cilave janë të rrënjësura në kujtesën kolektive të komunitetit. "Koleksionet narrative janë pjesë e dijes, që bashkon çdo kulturë së bashku. Koleksione të tregimeve për të cilat kemi

qasje dhe me të cilat jemi dakord krijojnë besimin tonë në sistemin shoqëror në të cilin ne besojmë.”⁵

Prandaj duke i rrënjosur idetë e mia të epistemologjisë islame në përvojat e mia personale, unë synoj të kontribuoj në kujtesën kolektive muslimane duke reflektuar mbi përvojat personale. Unë po përiqem gjithashtu t'i përforcoj përvojat e mia intelektuale dhe shpirtërore në edukimin tim islam për të pasqyruar unitetin e njohurisë dhe njëshmërinë e përvojës. Shpirtërorja ka qenë gjithmonë një pjesë thelbësore e jetës sime, që nga fëmijëria, por kurrë nuk kam menduar për të, ose nuk e kam etiketuar si të tillë, kështu që kurrë nuk e konsiderova veten një person shpirtëror. Kishte harmoni mes mendjes, trupit dhe shpirtit. Kjo harmoni u ndërpre ashpërsisht nga disa faktorë, njëri prej të cilëve ishte ndjenja e thellë e ndarjes mes mendjes dhe shpirtit, që kisha përjetuar në programin tim të doktoraturës në Universitet.

Duke reflektuar mbi përvojat personale unë gjithashtu dëshiroj të nxis studentët dhe dijetarët, që të ndjekin fijen e artë të përvojës së tyre shpirtërore dhe të sjellin në jetë tërësinë dhe shenjtërinë e identitetit të tyre islam, ose mungesën e identitetit për atë çështje. Studentët muslimanë mund të kontribuojnë aktivisht në ndërtimin dhe rindërtimin e njohurive islame jo vetëm duke zgjedhur temat, që lidhen me umetin islam, por gjithashtu më e rëndësishmja, duke përdorur metoda kërkimi të rrënjosura në paradigmen islame dhe duke interpretuar studimet e tyre nga një perspektivë islame, dhe brenda një paradigme islame.

FRAGMENTIMI DHE TËRËSIA

Kur vendosa për herë të parë të përfshij në një kapitull përvojat e mia personale në këtë libër, e ndava kapitullin në dy seksione:

5 Pellegrini, A.D., *Narrative Thought and Narrative Language*, eds. Bruce Britton & A.D. Pellegrini (Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1990), f.222.

- 1) udhëtimin intelektual dhe;
- 2) udhëtimin shpirtëror.

Ndërsa po përpiqesha të ndaja ngjarjet dhe përvojat për t'i kategorizuar ato, u ndjeva disi e shqetësuar brenda dhe nuk munda ta përcaktoj dot burimin e asaj ndjenje. U ndjeva e zhgënjyer, për shkak të vështirësive të ndarjes së përvojave. Papritmas e kuptova, se sikleti i krijuar nga ky tension i vazhdueshëm ishte për shkak të përpjekjeve të mia për të ndarë mendjen time nga shpirti im. Unë kam qenë në luftë me këtë konflikt, që nga viti 1988. Fragmentimi i vetëdijes dhe i njohurive është një temë kryesore e këtij libri, që unë jam duke u përpjekur për ta shpjeguar; qëllimi im është ta shmang atë në sistemin arsimor dhe në jetën time personale dhe profesionale. Megjithatë unë vetë mbeta duke rënë në kurthin e ndarjes, kategorizimit dhe fragmentimit.

Trajnimi im shkencor i kategorizimit, analizimit dhe objektivizimit vazhdoi të pushtonte shkrimet e mia dhe reflektimet e mia. Unë e kuptova, se nuk mund të kishte ndarje midis shpirtit dhe mendjes sime. Udhëtimet e mia shpirtërore dhe intelektuale ishin një, dhe përzierja e këtyre të dyjave më kishte bërë mua kjo që isha. Unë kurrë nuk e konsiderova veten një person fetar apo shpirtëror. Unë isha një grua e zakonshme muslimane, që jetonte në një farë mase sipas ligjeve islame. Megjithatë kur fillova të reflektoj për përvojat e mia personale e kuptova, se deri në çfarë mase e gjithë fëmijëria ime dhe mosha madhore ishin të përfshira në religjionin dhe spiritualitetin. Ndërsa motrat, vëllezërit dhe unë u dërguam në shkollë për të zhvilluar dhe disiplinuar mendjet tona të reja, shpirtrat tanë u disiplinuan dhe u mbrojtën nga ndotja e kësaj bote nga prindërit tanë. Pra, të dyja, mendja dhe shpirti im u rritën në harmoni. Zoti u fut në jetën time në fëmijëri. Çdo ngjarje dhe çdo krenim u bazua në koncepte fetare, qofshin ato festime të lumtura të jetës, si dy Bajramet,

Ramazani, martesa dhe lindja, ose raste të trishtuara si sëmundje, fatkeqësi apo vdekje.

Gjithçka ishte një veprimtari fetare dhe gjithçka u analizua dhe u kuptua nga një perspektivë fetare. Zoti ishte gjithmonë në qendër të aktiviteteve tona dhe kështu qendra e qenieve tona. Gjithmonë ne u mësuam, jo me shumë fjalë, se Zoti ishte qendra dhe thelbi, që erdhëm nga Zoti dhe se ne duhet të kthehemi tek ai. Jeta ime shpirtërore u zhvillua dhe u ushqye nga prindërit e mi dhe u përforcua nga shoqëria. Feja dhe spiritualiteti nuk janë vetëm një çështje personale, ashtu si Perëndimi dhe Lindja (blloku komunist) u përpoqën të bindin veten dhe të tjerët. Edhe pse komunikimi me Zotin, meditimi dhe lutja janë çështje personale, ato janë gjithashtu çështje sociale. Nëse bashkësia në të cilën jetojmë është aq larg nga religjioziteti dhe spiritualiteti, atëherë zhvillimi shpirtëror ose do të zvogëlohet, ose do të zhduket, ose do të sfidohet dhe zhvillohet edhe më shumë. Të qenit mjet fetar dhe shpirtëror do të thotë të qenit i virtytshëm dhe etik dhe të ndjekurit e udhëzimeve të Zotit për të përmbushur misionin tonë në këtë kalim të përkohshëm për në përjetësi. Sigurimi i një jete etike pa dyshim do të reflektojë mbi individin dhe mbi shoqërinë.

Duke reflektuar mbi përvojën time personale e kuptova, se sistemi im Islam dhe sistemi i besimit po rriteshin brenda meje, që nga fëmijëria. Një botëkuptim nuk del nga një vakuum. Ai rritet si një pemë dhe nëse ushqehet me dashuri, kujdes dhe njohuri, rritet dhe jep fryte të shëndetshme. Dashuria është një komponent thelbësor për zhvillimin shpirtëror. Disa fëmijë të pafat janë futur në fenë islame me frikë dhe terror, gjë që i ka bërë ata të durojnë fenë, Zotin dhe anën shpirtërore të qenieve të tyre. Ata mund ta mohojnë shpirtin e tyre, ta harrojnë atë, ta varrosin në thellësitë e pavetëdijes së tyre dhe të rrisin largimin e tyre nga vetvetja dhe nga realiteti.

THURJA E SISTEMIT TË BESIMIT NË JETËN E DIKUJT

Duke rimarrë fëmijërinë time nga reflektimi mbi përvojat e mia unë munda të gjurmoja rrënjët e sistemit tim të besimit (botë-kuptimin) dhe si u krijua ai. Kam arritur të kuptoj atëherë atë që kishte krijuar një botëkuptim të tillë islam të fortë brenda meje: një sistem besimi që ishte i tërë. Ajo që sigurisht është e vërtetë është, se në një moshë të re dikush nuk mund të kuptojë thellësinë e këtyre përvojave, dhe sa të pakta ishin ato, sikur të ishin endur me dorë në qenien tonë, që nga fëmijëria, fije me fije. Unë e jetova jetën time në mënyrë paqësore, pa u shqetësuar për ruajtjen ose mbrojtjen e identitetit tim islam. Prindërit e mi e morën këtë përgjegjësi.

Megjithatë identiteti im islam u sfidua në Universitetin e Torontos. Unë nuk do të mund ta kisha përjetuar këtë realitet, nëse nuk do të kisha kaluar një krizë shpirtërore dhe intelektuale, ndërsa po bëja doktoraturën. Më vonë e kuptova, se orët e pafundme që shpenzova në biblioteka, duke kërkuar dhe lexuar të gjitha llojet e librave, nuk ishin në të vërtetë një kërkim për referenca, por për identitetin tim islam dhe holistik. E kuptova se po përpiqesha të legjitimoj të gjithë qenien time: mendjen, shpirtin dhe trupin. Në kërkim të identitetit tim u detyrova t'i përgjigjesha pyetjeve të vështira. Në një moment mendova, se duhej të zgjidhja ndërmjet dy palëve të mia, shpirtërore apo intelektuale. Zgjedhja ishte brutale, e cila mund të çonte në ndarjen e mendjes dhe shpirtit. E kuptova në atë pikë, se situata ishte jashtë kontrollit tim dhe përtej aftësisë për të zgjidhur. U strehova te Zoti dhe u luta për ndihmën e Tij. Me reflektim të vazhdueshëm, soditje dhe lutje të vazhdueshme drejtuar Zotit të Plotfuqishëm të m'i sqaronte gjërat për mua, unë i mbijetova asaj krize intelektuale dhe shpirtërore, dhe e kuptova se njëshmëria dhe uniteti në vetveten dhe në dijen ishte ajo, që unë duhet të kërkoja për

pjesën e mbetur të jetës sime. Vetëm atëherë e pata ndjenjën e tërësisë përsëri.

Farat e këtij libri u mbollën në vitin 1988, kur isha duke kaluar nëpër një kohë të vështirë dhe sfiduese të ndarjes dhe ribashkimit të shpirtit dhe mendjes sime. Rëndësia e kësaj qëndron jo vetëm në faktin, se ajo që është personale është e vërtetë dhe intensive, dhe e shkund të gjithë qenien tonë të brendshme, por edhe në universalitetin e përvojave tona si studentë të një sfondi islam dhe ndikimin e tyre në perceptimin tonë mbi çështjet jetësore, që kërcënojnë identitetin tonë si muslimanë. Dua të ftoj të gjithë studentët e diplomuar, që të reflektojnë në përvojat e tyre, të përqendrohen në tensionet që krijohen në jetën e tyre, t'i rrisin ato tensione dhe t'i përqafojnë, në vend që t'i rrëfihen, të jenë në gjendje të shkojnë përtej stresit dhe tensioneve, dhe t'i përcjellin tensionet e brendshme në një mision apo një qëllim, që po përpiqen të arrijnë. Unë jam e vetëdijshme, se njerëzit i arrijnë qëllimet e tyre duke ndjekur rrugë të ndryshme dhe kjo është vetëm një rrugë që më çoi në shumë horizonte të thella të dijes dhe dashurisë.

Përmes shqyrtimit kritik të qasjes perëndimore laike ndaj arsimit zyrtar, autori vë në pikëpyetje vlerën e një sistemi arsimor që përqendrohet vetëm në aspektet intelektuale e fizike të zhvillimit njerëzor. Qëllimi dhe struktura metodologjike e kësaj qasjeje krahasohet me ato të Islamit, i cili, vëren Dr. Al Zeerai, i jep mbështetje rëndësisë së faktorëve shpirtërorë, fetarë dhe studimorë, me objektiv madhor, atë të formimit të një qenieje njerëzore tërësore dhe të shenjtë, e cila, në vend që t'u rezistojë paradokseve të jetës, përdor ndërlihdshmërinë e tyre, si një mjet zhvillimi personal e shoqëror.

Një faktor interesant, i shqyrtuar brenda kuadrit më të gjerë të studimit, është fusha e spiritualitetit femëror, një element i cili, siç e argumenton autori, është gjerësisht i nënperfaqësuar në literaturën mbizotëruese islame. Ky studim është një këndvështrim i tërësishëm i dijes dhe një diskutim sociologjik, që adopton një qasje jokonvencionale, përmes përdorimit të përvojave të vetë autorit, si bazë e debatit dhe analizës. Kësisoj, jemi të ftuar të hyjmë në botën e drejtkuptimit dhe vëzhgimit për të përjetuar vetë ne, një qasje të pazakontë ndaj të menduarit dialektik.

ISBN 978-9928-126-27-6

